

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“
Известна със слогана „Investing in your future“

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Философски факултет
Специалност „ФИЛОСОФИЯ“
Учебна дисциплина
„СВЯТ, ЕЗИЦИ, ОНТОЛОГИИ“
Преподавател: Проф. СЕРГЕЙ ГЕРДЖИКОВ

Лекция 02. ВИРТУАЛНОТО

План

За „виртуалния свят“

Виртуалното ‘като реално’

Будизмът и виртуалното

Компютърни симулации

Лекция 2

За „виртуалния свят“

Virtual – речникови определения. „*Virtual being in fact, acting as, what is described, but not accepted openly or in name as such, virtually*” (Oxford Advanced Dictionary, 1989)

Virtual на дело, фактически, равностоен на; действащ като; което е описано, но не прието (English-Bulgarian Dictionary).

Това семейство значения идва от преди съвременната глобална компютърна мрежа, но значенията ‘равностоен на, действащ като’, реферират в широк смисъл наподобяване на нещо реално от нещо относително нереално: компютърно генерираните симулации се възприемат като реални процеси и форми. Телевизионният филм вълнува *като* реална история. Виртуалното действа *като* реално.

Това *като* остава неясно.

Дефиниции и аксиоми за виртуалното

Дефиниция. Виртуално: определеност на смисъл.

Виртуалното е синтезирано като нежив артефакт с жив смисъл.

Дефиниция. Виртуално отношение: определеност в два или повече знака. ‘Това’ е заедно и различно от ‘онова’.

Виртуалното е човешко творение, артефакт. Всеки артефакт има смисъл и в това отношение той може да се определи както знаковата форма. Като такъв той се създава, унищожава, копира, коригира, заменя.

Реално не можем, но виртуално можем ‘да се върнем назад във времето’, да определим нов момент на мястото на определения, да коригираме направена грешка.

Виртуална (знакова) относителност: определеност на знаци спрямо други знаци.

Референция се нарича виртуално-реална отнесеност, осмисляне.

Дефиниция. Виртуална проекция: Реално-виртуална отнесеност, проекция на смисъл в знак (на знак в друг знак чрез общ смисъл).

Езикът е координатна система, в която се определя знаковата форма и чрез нея реалния феномен.

Знаков синтез тук е синтез на знакова форма.

Дефиниция. Виртуална позиция: момент-място на знаков акт в центъра на координатна система на език: ‘тук–сега–означавам–това’.

Принцип на виртуалната относителност:

Знаковите форми са определени относно език (*Философия на относителността*, 2008).

Виртуална позиция. Езикът е координатна система, в която се определя знаковата форма и чрез нея реалния феномен.

Дефиниция. Виртуална позиция: момент-място на знаков акт в центъра на координатна система на език: ‘тук–сега–означавам–това’.

„Езикът се запазва същият или се променя спонтанно, ако не му въздейства сила: радикално нов опит, външна и особено неконгруентна комуникация. Доколкото виртуалното изключва енергийния аспект, то е неподвижно. Виртуалните форми са с различна трайност. Сериите изказвания са моментни, изказванията са временно смислени, думите са трайни, а граматиката е изключително устойчива“ (Цит. пр, § 81).

Позицията се запазва в покой или дрейф. Това запазване е неотнесеност – променяйки се, позицията си остава в центъра – тя остава нулата на езиковата координатна система.

Аналогично на реалната инерциална система, виртуалната е отправна. Тя определя другите позиции и другите движения. Виртуалната инерция е ясно видима в запазването на езика, на който говорим. Тя е видима в запазването на думи и изкази, описания и обяснения. Тук е място да се припомни ‘неизменността и абсолютността’ на дадения непосредствено свят (Хусерл). Абсолютизмът фиксира реалната позиция в един виртуален абсолют.

Промяна на позицията. Всяка промяна е относителна. Промяната на самата отправна система, доколкото тя е неотнесена естествена позиция, е невидима, като равномерно движение. Но аналогично на ускорителното движение, тя става видима, когато се променя активно: създава се нов момент, нов знак, нов израз, ново описание, нов артефакт.

Позицията се мести спонтанно и несъзнателно (аналог – ‘праволинейно движение’) – дрейф. Позицията се променя съзнателно – решаване на познавателен или комуникационен проблем. Позицията се преопределя чрез отстраняване на бариери. Позицията може да се трансформира – променят се основни понятия, визии, светоглед, език. Позицията не е трансцендентална – тя е място на група генерирани знакови редици.

Смисъл – дефиниция. Виртуалното е определеност на смисъл. Обикновено ‘смисъл’ се разбира като ‘онова, което влагаме и разбираме в думите’, ‘имаме предвид’. Това е мисъл, но и емоция, възприятие, усещане. Когато погледнем лицето на събеседника, то изразява емоция.

Не само в думите и другите знакови форми, но и в оръдията и машините е вложен смисъл: *предназначение*. Микроскопът без смисъла си на машина за наблюдение е просто метално-стъклена форма.

Не само в артефактите, но и в живите форми, намираме смисъл: ДНК има смисъл на носител на генетична информация, която определя структурите и веригите жизнени процеси. Един триплет в ДНК има смисъл на кодон, който детерминира синтеза на определена аминокиселина. Тези жизнени процеси водят до ресинтеза на живата форма.

Смисълът не е някъде там, в пространството: той се получава в естествен отбор, ‘влага’, ‘предава’, ‘разбира’, ‘изпитва’, ‘изпълнява като функция’ или ‘изпълнява като предназначение’. Смисълът се влага и изплъзва от формата (подобно на дух). Той не е реален, а е определеност на реален жизнен процес. От случайна поредица знаци правим парола за влизане в профила си в някакъв сайт.

Смисли

Дефиниция: *Смисъл*: момент от жизнен процес (светуване или ресинтез на жива форма), определен относно форма (жива форма или артефакт).

‘Смисъл’ тук реферира: функция на знак, разбиране на нещо, имане предвид от някого, насочено към друг; виждане с око на определен обект; предназначение на микроскоп. Ако не се осъществява, смисълът се изплъзва. Ако окото не функционира, не виждаме. Ако парите загубят доверие, те се обезценяват. Т.е. смисълът не е самата реалност: мисъл, функциониране, а реалността, определена посредством формата, като подлежаща на ‘съживяване’ – функциониране, значене, работа, разбиране. Затова смисълът е виртуален. Ние се вълнуваме и от нереални събития, заснети на филмова лента, вярваме в сънищата си, докато сънуваме, потапяме се във виртуалната компютърна симулация, която ‘е като живота’.

Виртуалното изисква някой да го приеме. Без жизнен процес виртуалното изчезва и остава само форма в пространство-време, лишена от смисъл. Без живот виртуалното не може да се появи. Няма разбиране на текст от друг текст, на знак от друг знак, а само на текст (знак) от жив момент: четене (усещане и т.н.).

Виртуалното не живее без реалното. Няма органична форма, знакова редица, машина или произведение, което да има свой живот без живите същества, в чийто жизнен процес те са включени.

Виртуалното не се ражда, не живее и не умира. Няма ‘виртуален свят’.

Постигане на смисъл. Всеки смисъл се постига като момент от живеенето – смисълът не е нещо или процес, а определеност на жизнен процес.

Генетичната информация в структурата на ДНК, подлежи на експресия в синтезирани белтъци, тъкани, органи, жива форма и чрез това е генетична информация.

Предназначението, ‘вложено’ в микроскопа, подлежи на реализация от онзи, който наблюдава с микроскоп.

Емоцията, вродено изразена в човешката лицева мимика, подлежи на улавяне от другия човек. Мисълта, вложена в текст, подлежи на четене и разбиране от читател. Ние съпреживяваме другите в усещания, емоции и чувства, в мисли и знаци, в оръдия и машини, като преживеем същите моменти, каквито преживяват другите.

Светът (животът) е отвъд всеки смисъл. Светът (животът) е отвъд всеки смисъл. Това е така, защото смислите са отнасяния на форми към жизнени процеси, на виртуалности към реалности. Смислите се проецират върху тези форми, те са ‘на формите’: смисъл на текст, стойност на пари, предназначение на машина, функция на орган. Не е състоятелно да формулираме ‘смисъл на живота’ (‘смисъл на света’), защото към какъв живот ще отнесем самия живот, за да му придадем смисъл? Такова отнасяне е невъзможно трансцендиране на света и живота.

„Светът е отвъд всеки смисъл“; „Животът е отвъд всеки смисъл“, са относителни изказвания, които рефлектират нагласата за търсене на ‘смисъл на живота’, ‘смисъл на света’. Естествената нагласа е в не-търсенето на смисъл на живота-и-света, а в непосредственото живеене на света.

Реалното не детерминира виртуалното. Смислите се получават и преживяват недетерминирано. Един смисъл може да не бъде постигнат. Може да се получи друг смисъл. Машината може да не работи. Текстът може да не се разбере. Органът може да не функционира.

Никоя форма в света не определя дума, която да я означава. Усещане, представа, възприятие, мисъл, са неопределени спрямо езика. Никоя машина не детерминира безусловно своята работа. Никой орган не функционира с необходимост. Никоя органична форма не детерминира определена динамика. Това става в мрежа от условия като специфична динамика (жизнен процес, момент от светуване).

Феномените нямат граматика.

Синьото, твърдото, сладкото не изискват определен език, нямат своя граматика. В този смисъл „светът е неизказуем“. На някаква квалия съвсем случайно се съотнася знак. Това рефериране не се означава, то е вън от знака и все пак го определя като знак.

Формите в потока на светуване не детерминират определени изкази. Едно далечно следствие е: Не може да се извеждат твърдения от възприятия (Попър).

Светът поначало не е определен, не е известен, съ-общен. Известяването е определяне на смисли. Извън това светът просто се светува срещу и на фона на хаоса. Из-вест-ното (известеното) явно е изказано. Доколкото ние преживяваме чисто и неопределено, без знание и език, светът е ‘загадка’.

Виртуалното ‘като реално’

Виртуалното ‘като реално’

Виртуалното е определен смисъл на симулирано усещане, възприятие, представа, може да се приеме за реално, без да е налице реална феноменална форма.

Така една четена книга може да се преживява като действителна история. Това е възможно, само ако жив човек я чете. Една компютърна симулация може да се преживява като истински живот. Това е възможно, само ако има жив човек, който възприема симулацията.

Ние различаваме тези ‘виртуални преживявания’ като *илюзии* спрямо действителните преживявания.

Илюзиите ‘не са истински’, ‘не са реални’. Какво означава това?

Най-ясното свидетелство за илюзорност е, че не можем да живеем в илюзорния свят: не можем да се родим, да живеем и да умрем в него. Конкретно не можем да дишаме и да се храним в симулацията.

Лъжата е подмяна на реалното с виртуално. Лъжата е виртуалност, която претендира за реалност или за истина. Ние живеем с виртуалното като с реално. Това се включва по дефиниция във виртуалното. Като нещо виртуално лъжата не може да замени реалността.

Истината е виртуалност, която изразява света. И лъжата, изопачавайки света, го изразява. Няма истински очертания на света, а има имена. Имената не са истински нито лъжливи. Тук няма твърдо дъно, на което да се различават лъжа и истина. Най-твърдото е, че жизнените функции на тялото в пространство и време са реални, а не виртуални.

Виртуалните проекции са експанзии. Дефиниция. Виртуална проекция: реално-виртуална отнесеност, проекция на смисъл в артефакт. Знаците реферират феномени, а феномените се проецират в знаци.

Виртуалните проекции – проекции на реални форми във виртуални, са експанзии. Ние разширяваме своя жизнен хоризонт в област, която не е реална и не създава реални пречки. Ние сме свободни да създаваме във виртуалната област. Измисляме въображаеми обекти, понятия, теории и концепции. Изказваме изрази за въображаеми обекти, мисловни същности, фантастични феномени.

Формите във виртуалното нямат никакъв друг извор освен реалните феномени.

Те имат смисъл, доколкото подреждат реални форми в потока на живота. Понятията подреждат множества форми и процеси в едно. Това е увеличение на реда, намаляване на хаоса. Някои виртуални проекции, замислени като полезни, се оказват безполезни или вредни. Ние ги приемаме спонтанно като реални и те могат да ни ограничават.

Виртуалните проекции са проблематични. Проекцията на смисъл в знак или друг артефакт може да е загуба на смисъла: безсмислена дума или израз, неработеща машина, неадекватно описание. Грешката винаги съпътства находката. Грешката в едно отношение може да стане находка в друго отношение. Грешката е грешка спрямо непостигнат жизнен процес.

Така очевидното и сякаш самодемонстриращо се ‘съществуване’ може да се окаже само виртуална проекция. „Електронът съществува“ в момента и мястото на регистрацията от прибор. Преди това не е ясно: ако допуснем, че електронът е частица в някакво пространство преди взаимодействие с прибор, ние проецираме без гаранция и преминаваме отвъд наблюдаемото. Това е загуба на физичен смисъл: по този начин можем да приемаме неограничено множество от всякакви обекти.

Проблематичността е неопределеност на отнасянето. „Човек съществува“ е неопределен израз – проекция на относителното и временно запазване на човешката форма. ‘Човек’ е човек само относно други живи форми. ‘Съществува’ съществува само относно несъществуващо. Реално човек не съществува безотносително, а само относно своето несъществуване – смъртта. Човек е временен – той съществува и не съществува.

„Тази маса съществува“, но само доколкото ‘маса’ е разпознато относно други вещи. Тя ‘съществува’, но само доколкото като разпознатата маса е цяла и запазва формата си. Но това е временно – масата се разрушава.

Все пак трябва да приемем, че неотносителните феномени в тъканта на нашия свят съществуват сега и тук, както ги изпитваме: те са реални.

„Идеалното”

‘Идеално’ – виртуална форма. В класическата европейска философия идеалното стои срещу реалното и в тази дименсия то е определимо като виртуално. Идеалното е виртуална форма – то няма материя и енергия. То е чиста форма, число, структура, информация (Тук не отъждествяваме идеалното с ‘духовно, ментално’). Това разбиране дава нова светлина върху идеалното. Идеалното е проекция. Множества реални форми се проецират в една представа, понятие, образ, знак.

Формата като идеална може да става ‘реална’: знакът се интерпретира, филмът се преживява, компютърната игра се играе, с парите купуваме стоки. Тук е мястото на

‘въплъщаването’, на ‘реализацията’, на ‘имплементацията’. Например изчисляването се реализира като серия физични процеси в компютър.

За разлика от реалната форма, идеалната няма свой живот, не се ражда и не умира. Така може да се разберат ‘вечните ейдоси’ (Платон). Формите на Платон, ейдосите, имат ‘вечността’ си чрез това, че са чисто мисловни.

‘Идеалното’ е чист артефакт, чиста виртуалност.

Виртуален аспект на научните описания

Научното описание следва света, и все пак е виртуално.

Отклонението на стрелката на уреда е реално, но регистрирането на ‘повишаване на налягането’ е виртуално. В това описание се използва понятие: налягане. Дали ще допуснем реално налягане като същност във физичната реалност, или ще се ограничим само до наблюдаваното отклонение на конструирания уред, не е от значение за научното описание. То остава същото.

В този смисъл формите и процесите, идентифицирани като величини, сили, полета и взаимодействия, са виртуални. Никога никое усещане или комплекс от усещания не детерминира определени изкази. Веднъж обаче приети, изказите относно феномените имат определени живи смисли. Ние си представяме как Земята *привлича* Луната (гравитация), как електронът се *върти* (спин), или как двойната спирала на ДНК се разплита. В бъдещ момент на научното развитие тези представи може да отпаднат и често отпаднат, за да се появят нови, по-коректни. Щом понятия, представи и същности като *етера* отпаднат, няма гаранция и за останалите.

Реално виждаме как слънцето изгрява и залязва. Виртуално казваме: „Земята се върти около Слънцето“. Или: „Никое от двете не се върти около другото – те са си в една линия, която се върти само относително, а може да се приеме в покой“.

Реално изпитваме потока на света: преживяваме това, което е ‘сега’, спомняме си ‘вчерашното’ и очакваме ‘утрешното’. Виртуално днес е 03.02.2010 година.

Реално намираме асиметрични посоки в пространството: напред–назад, наляво–надясно, нагоре–надолу, тук–там. Виртуално казваме: „Пространството има три измерения“.

Интерференция на виртуалното върху реалното

Не зависи от нищо виртуално изпитването на болка или удоволствие, виждането на червен кръг или вкусването на соленото. Но още от бебета ние се учим кое какво е, къде е и кога е спрямо знакови мрежи като календара или картата.

Интерференцията на виртуалното върху реалното е смесването, припокриването между виртуално и реално.

Налице е неразличимост между реално и виртуално. Ние вярваме в някакво ‘положение на нещата’, установяваме ‘факти’, приемаме ‘истини’.

Вярата прави нещата да се изпитват като реални и в това изпитване не се различава реално от виртуално.

Виртуалното о-пределя реалното на ниво език. Думите не влияят върху това, което изпитваме. Но за да организираме колективния си живот, ние налагаме върху феномените огромна мрежа от знаци. Езиците са като карти на реалностите. Едни карти се различават от други не само защото едни карти са по-точни от други, а и защото едни карти приемат едни условни знаци, а други – други. Едни карти приемат едни координатни системи, а други – други. В едни звездни карти се разпознават едни съзвездия, а в други – други. Едни езици имат една граматика, други – друга. Граматиките могат да се различават силно. Например може да не се използва двойката име–глагол, системата на лицата, системата на граматичните времена. В такива езици същият свят изглежда различен. В този смисъл виртуалното о-пределя реалното. Феноменът е сходен с ‘неопределеността на референцията’, ‘онтологическата относителност’ (Куайн). Лингвистите са го описали като ‘езикова относителност’ (Боас, Сепир, Уорф).

Думите определят ‘обектите’.

Изразите определят ‘какво съществува’ и ‘какво става’. Описанията определят ‘фактите’. Езикът определя ‘за какво става въпрос’. Сетивните форми определят на едно ниво, езиковите форми определят на друго ниво, на ‘по-висока степен на организация’. Това е *виртуалната относителност*.

И все пак един и същ е феноменалния свят и затова календарите са сравними, картите могат да се съгласуват, хората могат да учат всякакви чужди езици. Това е реалната отнесеност на виртуалното. Всичко това е подробно изследвано във *Философия на относителността*.

Виртуалното е информация без енергия. Науката предлага две добре разграничени понятия: информация и енергия, които имат смисъл за нашето деление.

Виртуалното е определеност на смисъл. Това ме кара да приема:

За виртуалната област можем да *пренебрегнем енергията* и да работим само с *информация*. Във виртуалното пространство-време *енергията отсъства* или се свежда до нула, игнорира се.

Във виртуалното пространство-време не се прилагат законите на физиката, не се включват животът и съзнанието като жив процес.

Можем да пренебрегнем в силна степен общностите, индивидите, жизнения процес. Можем да говорим за автономен език (езици), изкуствени езици, за текстове и преводи, за описания и знания, за ‘растежа на обективното знание’ в един автономен ‘трети свят’ (Карл Попър).

Виртуално пространство. ‘Тук’ и ‘там’ в компютърната мрежа нямат нищо общо с ‘тук’ и ‘там’ във физическото пространство. Виртуално знаците със смислите им са определени свободно и изграждат виртуално пространство от форми.

Но всяка информация се пази във физически сървър – хард-диск на реален компютър. И всеки виртуален адрес отговаря на реален компютър във физическото пространство. Компютрите са свързани с кабели или през ефира.

Каква е връзката между реалната структура и виртуалната мрежа? *Причинна? Функционална? Репрезентационна?*

И трите типа предикати не са коректни. Връзката е точно като връзката знак – значение: *референцията*. Референцията е определена с решение. Виртуалното пространство е структурирано с множество решения на участниците във виртуалната комуникация, но те стоят зад виртуалните симулации.

Референтната зависимост е аналогична на зависимостта между мозък и феноменален свят. На всяка единица информация не съответства единица определен смисъл, но като цяло виртуалната структура на мрежата съответства на реалната структура на компютрите и информацията, която се обменя между тях. Ние я наричаме: *виртуална проекция*. Виртуална проекция: реално-виртуална отнесеност, проекция на смисъл в артефакт. Знаците реферират феномени, а феномените се проецират в знаци.

„Светът е виртуален“

В друго отношение извън дименсията реален свят–виртуална определеност на смисъл, самият реален свят е ‘виртуален’.

Ако явленията *скриват* същности, а не ги откриват, то те са привидности. Такава е нагласата на метафизиката. Във феноменологичната нагласа явленията могат да скриват само други явления и то относително и временно.

Феноменалният свят тече: той се появява, живее и изчезва заедно с нас. Усещанията се усещат в зависимост от нервите и мозъка. Възприятията зависят от приети езикови конвенции. Мислите зависят от езици.

При смяна на мащаба формите се разтварят. Микроскопът и телескопът увеличават и правят формите по-ясни, но отвъд определено увеличение формите се разтварят и проумяваме тяхната отнесеност към възприемането.

Светът е ‘на ръба на разрухата’, както животът е на ръба на умирането. Той постоянно се разпада и съгражда, докато процесът на живота продължава, докато се поддържа живата форма.

Това определение на света е диалогично: то е реплика на твърдението, че светът е вечен, неизменен, абсолютен.

‘Илюзорност’ на света

Ланкаватара сутра. В Махаѳна-сутрата Ланкаватара илюзорността на света е изказана в много метафори метафори: образ на луна в езеро, ехо от вик, рога на заек и т.н.

Тезата на будизма, че светът е ‘илюзорен’, взета безотносително, е изопачена. В будизма се изказват четири твърдения с еднаква валидност/невалидност:

Светът съществува. Светът не съществува. Светът съществува-и-не-съществува. Светът нито-съществува, нито-не-съществува.

„Светът е илюзия“ не значи несъществуване или халюцинация, а ефимерно явяване, зависим произход и празнота откъм субстанция.

Светът като ‘сън’ – будизъм. Будистите и даоистите сравняват света със съновидение. Животът е сънуван и просветлението е събуждане, бодхи.

Джуандзъ разказва красивия анекдот за себе си и пеперудата. Сънуването може да бъде обърнато спрямо будуването и няма неутрална позиция, от която да се определи ‘реалното’.

Медитирацията се оттегля от този свят и този живот, без да го разбира, без да го проумява защо е такъв.

Човешката форма и формата на света не са пряка тема за анализ на будизма.

Такова обяснение е радикално невъзможно, но може би може да се изкаже подробно феноменологията на човешкия живот-свят, като се проясни света като жизнен процес.

Буда елиминира въпроса за света, неговия произход и продължението след смъртта. Въпросът за Твореца и замисъла – кой е създал световите и какво е имал предвид, не стои. За будизма е важно *събуждането от света*, а не тълкуването на съновидението човешки живот.

Реална относителност – будуване и сънуване. Съновидението е илюзорно от позицията на будното състояние. В пространство-времето на будния живот на тялото ги няма феномените от съновидението. Тялото е пасивно в сън, а активно в будно състояние. То функционира в режим на възстановяване. Не можем да го ресинтезираме в съновидението. Но в съновидението реално е само това, което се сънува, а будното състояние е зад предела на опита.

Но спрямо будуването има и друго отнасяне. Когато съзнаваме ясно относителността и условното съществуване на феномените и имената, на реалното и виртуалното, живеенето е относително будно и относително *небудно* – съзнателното е само ‘връх на айсберг’ в целия поток на светуването.

В разбирането на *Джуандзъ* и на *Ланкаватара* животът е съновидение, защото той е феномен, явление пред ума, празен, относителен, уговорен и измислен, зависим от нагласа, език, описание, обяснение, мислене.

В състояние на безметежното странстване (*Джуандзъ*) и на чист ум (Дзен) ги няма условните подредби, с които хората действат. В будния живот можем да съзнаваме виртуалността. Така, в сънуването можем да съзнаваме съня.

Когато живеем будно с феномените, ние вярваме в тяхната реалност. Ние искрено и дълбоко се вълнуваме от грижи и проблеми, близки и далечни хора. Но всичко това е ефимерно и се променя. Вълненията отминават. Грижите избледняват. Проблемите стават непроблеми, дори да не сме ги решили.

Светът е виртуален относно свободен ум.

През 1984 г. (*Смъртен опит*, 1994) написах, че няма смисъл тълкуването на сънищата – те са неизтълковаеми. Нали човешките събития не се тълкуват.

Щом не тълкуваме онова, което ни се случва всеки ден подобно на текст, защо трябва да тълкуваме сънища?

Светът е виртуален, защото е ‘на ръба на разрухата’. Той постоянно се разпада и съгражда, докато процесът на живота продължава, докато се поддържа живата форма.

Теория на хаоса и ‘пратитя самутпада’. Будистки философи разглеждат съвременни теории в светлината на будизма и обръщат специално внимание на термодинамиката. Теорията на хаоса (Неравновесната термодинамика) описва потоците, специално дисипативните потоци в термодинамичните процеси. На тях съответстват метастабилните неравновесни системи (относително устойчиви форми).

Будизмът и виртуалното

Будистки понятия за преходността

Anicca, *аника*, непостоянство, е разбиране за *света като поток* в традиционната и будистката индийска мисъл. Преводът като ‘ставане’ не е адекватен.

Pratītya-samutpada, *пратитя самутпада*, е понятие за зависим произход, *взаимна зависимост*. И не ‘взаимодействие’ е, което будистите имат предвид, когато говорят за ‘пратитя самутпада’. В ‘шūнятā’ (‘празнота’), не се реферира ‘небитие’, нито ‘нищо’, а ‘относителност’ (липса на собствена природа).

Дълбокият смисъл на *аника*, както и на *пратитя самутпада* е отвъдпонятиен, но има и съвсем рационален аспект, много близък до понятията на термодинамиката: *синергетиката*, *дисипативните потоци* и *атрактори* са такива понятия.

‘*Catuṣkoṭī*’ (чатушкоти) – четивърхата формула на неопределеността. Това е уникална пара-логическа техника, използвана от индийските философи в древността за изказ или паразказ на качествено-безкачествения Абсолют.

Мислим, немислим, не-мислим и не-немислим (едновременно), е неизразимия Абсолют (брахман-атман).

Ето една класическа формулировка на чатушкоти, дадена от класика на будистката философия Арядева: „*sat asat sadasac ceti sadasan neti ca krama/ esa prayojyo vidvadbhira ekatvadisū nityasah*“⁶. „Съществуване, несъществуване, съществуване-и-несъществуване, нито-съществуване-нито-несъществуване, това е методът, който ученият трябва винаги да използва относно единното и други такива [тезиси]“ (*Catuhṣataka*, ch. XIV).

Техниката намира място и с пълното си отрицание (отричане), за да се изкаже празнотата (*śūnya*) и свободата от цикъла на преражданията (*nibanna*). Отмислят се всички четири формулировки.

Утвърждаването на четирите възможни екзистенциални твърдения и тяхното *отхвърляне* се оказват равносилни и с един смисъл. Това е смисъл отвъд логиката и езика. В рамките на развиваната тук и във *Философия на относителността* позиция това е неопределеност.

Sūnyata (‘празнота’) като относителност

В школата Мадхямика липсата на същност и взаимната зависимост (*pratitya samutpada*, пратитя самутпада) кристализира в пустота (*sūnyata*, шūнята). ‘Нещата’ във времето и пространството са ‘пусти’, нямат собствена природа.

Адекватна съвременна формулировка на *sūnyata* е: *относителност*. ‘Шūнята’ е осъзнаване на относителността в двата плана: виртуална и реална. Виртуална относителност тук е празнотата откъм едно фиксирано определение и поливалентността на определенията – ‘същностите’. *Нāgārdжуна* използва тази относителност, когато отрича субект чрез отричането на предикат. Реална относителност тук е празнотата откъм собствена същност (*svabhava*, *свабхава*) или тъждеството на *нирвана* и *saīcara* (*Нāgārdжуна*).

Това е негативна отнесеност на всяко определение към неговото отрицание. Взети независимо, определенията не са валидни. Остава неопределеност като съзнание за липса на определеност преди езика.

Тази празнота не е субстанция, не е същност, не е даже понятие, не е теория.

Празнотата като виртуалност. „Светът е реален, но реалността е ментална“ (Йогачара, Виджјанавада). Такава е позицията на школата Виджјанавада (‘само ум’). Това е вид виртуалност относно ‘външната реалност’ на света. Няма никаква реална даденост.

„Светът е празен откъм същност“ (*Мадхямика, sunyavada*).

Двете разбирания – за менталност и за празнота – са две страни на разбирането за виртуалност или ‘илюзорност’. Светът не е онази обичайно допускана реалност, в която безсъзнателно вярваме, че сме потопени.

Нирвана = самсара = празнота (Нāgāрджуна). ‘Шūня’ в будистки смисъл не значи не-реалност, нито негация, замъгляване, нищожност.

Празнотата на всичко и на всякое определено нещо, изразявана с термина шūнјятā (празнота) не е концепт, не е понятие, не е теория. Това е негативен концептуал за опразване, ‘олекване’ на феномена откъм същност. На съвременен език шūнјятā е също виртуалност.

Ако шūнјятā значи някакво начало или субстанция, то самата тя се обезсмисля. Празнотата се осъзнава относно ‘пълнота’ – битие и същност. Така илюзия се осъзнава на фона на реалност. Когато светът в смисъла на шūнјятā е илюзия, това не е абсолютно и не е изначално, а само резултат от отсъствието на реалност, предполагагана наивно и рационално-мисловно.

Тази философия разклаща метафизиката, включително западната. Тя разклаща из основи материализма, идеализма, дуализма и всяка фундаментална онтология.

Шūнјятā, разбираана превратно като Абсолют (Мурти), анихилира смисъла на релативността. Шūнјятā не е Абсолют, а само концептуално средство за изчистване от Абсолюти. В Дзен-просветлението не се вижда абсолютен ум, а ефимерност на фона на празен ум. Светът е ‘виртуален’ и тази виртуалност не е сравнима с нещо извън него, с нещо реално.

Свобода от възглед (теория, даршана). Осъзнаването на виртуалността и на относителността води към освобождаване от възгледи, включително от нашите собствени.

Неопределеността на света и неговата относителна реалност предполага множество възможни описания и действия. Има различни начини да се мисли, изкаже и извърши нещо или негов заместител. Ако не сме фиксирани върху един път, който виждаме, ще видим и други пътища.

Да си в периферията на две огромни културни полета значи вълните от техните центрове да се срещат и унищожават взаимно близо до теб. Така ти си в ‘мъртва’ вода, но имаш шанс за жизнен излаз отвъд вълнението.

Просветване на празнота. Гаутама, Джуан-дзъ и Нагарджуна не са попадали в ситуация като в квантовата механика, където по принуда се е стигнало отвъд независимо битие и небитие. Те са узнали това от ментален опит, както и от анализ на езика. Това постижение е последвало осъзнаването на слабостта на понятията и силата на елиминирането им.

„Аз мисля“ е повърхностно, защото ‘аз’ е име на нещо неясно, а ‘мисля’ е само аспект на менталното. Това е прозрял И Шопенхауер. От друга страна, самото ментално е само относително определение спрямо телесното.

Ясното съзнание за феноменалност не оставя нито един определен предмет или процес. ‘Предметите’ и ‘процесите’ са имена на статични и динамични възприятия с човешкото тяло. Уредите в квантовата механика ни казват същото. И това не е някъде там, в независимия свят, но не е и ‘извънчовешко’, ‘нечовешко’. То е като блясък между идването и отиването и претопява ‘таквината’ на този свят. Няма ‘аз’, няма ‘душа’, ‘съзнание’, ‘безсмъртен дух’. Няма ‘материя’, ‘енергия’, и т.н.

Има проблясване на нещо – не-нещо извън време и пространство и това ‘нещо’, което ‘проблясва’ не може да породи нищо и не се поражда от нищо.

‘Просветлението’ като понятие заедно с ‘празнотата’ съществуват само в текстове. Събуждането трябва да отстрани и тези понятия. Празнотата е временна позиция, отнесена към догматичните същности, за да ги релативизира и разтвори.

Измислен свят. В De-cogito. Отмисляне на измисления свят (2007) подробно се изследва и разтваря пласт по пласт измисленото. Светът е в неизвестна и трудно установима степен

измислен, мисловен, виртуален Той е плод на осмисляне на ситуации, речеви актове, понятия, ценности, концепции, разкази и т.н. Всяко племе има измислен свят. Всеки човек си има измислен свят. И този измислен свят се слива с реалния и носи реалност. Не става въпрос за илюзия.

Светът е оформен като такъв чрез мисленето и езика, чрез местното описание и осмисляне. Така се оформя например вешта стол. Но мисленето и езикът са виртуални.

Следователно, светът като такъв, какъвто го *познаваме в култура*, е виртуално организиран реален свят.

В един чисто виртуален свят ще изчезне смисълът и животът и той ще се разпадне на чиста обработка на информация и хаос.

Нещата са си там, където са. Стената не се помества от това, че е ‘илузия’. Пропастта не става не-смъртоносна от това, че е ‘празна’. Светът не изчезва с осъзнаването на ‘илюзорността’ му. Светът е просто лишен от опора, от субстанция, от същност и от неща, които имат същност.

Будхахридая Праджняпарамита Сутра: „Няма око, няма ухо и т.н.“. Това е екстремно силна позиция спрямо илюзорността, в която самото тяло и неговия жизнен процес е осъзнавано като илюзия. В позиция на осъзнаване илюзорността на тялото се осъзнава и илюзорността на феноменалния свят.

‘Майя’ е видимост спрямо истинския свят във *Веданта*. В абсолютистки трактовки на *Махаѳна* се подчертава връзката между *шбнята* и *татхата* (‘таквина’) в смисъл на илюзия и реалност. Това е лош монизъм и онтология. Говори се за някаква трансцендентална, неемпирична мъдрост, в която се постига *татхата* като абсолют. Съвременни коментатори (Судзуки, Мурти) усилват това недоразумение.

Когато се пояснява нереалността чрез примери като: няма това, няма онова, ние се озоваваме в ниҳилизъм. (Когато малкият от *Матрицата* казва, че ‘няма лъжица’ и затова огъваме ‘лъжицата’, това е квази будизъм. Огъването на менталната лъжица не е видимо за другите – то е постигане на релативността на нещото ‘лъжица’ и от това видимата лъжица не се огъва. ‘Огъва се’ нещото, наречено ‘лъжица’, защото именуваното нещо (*pāmagāra*) е виртуално, празно.

Да се казва направо и сериозно, че светът е илюзия, е все едно да се казва направо и сериозно: „Аз нямам ръка“. Да, ръката не е ‘ръка’ като нещо отделно и самостоятелно, а е ‘ръка’ чрез обособяване и назоваване. И в това е ‘илюзорността’ ѝ, а не в това, че я няма.

Махāяна-сутрите, въпреки своята философска дълбочина и виртуозност, отстъпват назад спрямо ранните дискурси на Буда, в които ‘празнотата’ (всъщност *пратитя самутпада*, взаимната зависимост) не се свързва нито с намек с някаква абсолютна същност. Просто се отхвърлят битие, не-битие, битие-и-небитие, не-битие-и-небитие. Отхвърлят се прераждане и не-прераждане.

Махāяна е пълна с пара-докси и метафори, когато трябва да изрази една проста истина, постижима само практически, с философски понятия и нещата от живота. Тогава се стига до раздвояване на истината на ‘викалпа’ и ‘сатя’ (*Ланкаватара сутра*), на ‘емпирична’ и ‘трансцендентална’. Стига се до най-абстрактното понятие ‘шūнйатā’ вместо ясното ‘нихсвабхава’ или без-същностност.

Махāяна сутрите обсъждат темата ‘свят’, без да засегнат въпроса защо светът е такъв, а не друг. Защо съновидението на света има този сюжет, който има – нашия свят? А това остава завинаги неясно.

В сутрите на Махāяна в западен превод и в източно звучене спрямо монизмите се стига до объркващото настояване, че „Светът е илюзорен“ като сън, мираж, като ехо, като луна във вода. При липса на подходяща нагласа да кажеш, че човек сънува света, е шокиращ парадокс. Когато в Махāяна обсъждат езика и настояват, че Истината е отвъд думите, не обясняват относителността на езика. Те не анализират думите и изреченията в тяхната съотнесеност, нито се докосват до неизразимостта и на сетивните дадености с думи. Понятията, използвани в *Ланкаватара*, са *майя*, *виджāна*, *викалпа*. Образите на илюзорността са: луна във вода, ехо,

мираж. Тези сравнения също нямат смисъл, ако не се противопоставяха на реализма на обикновената нагласа и на метафизиките във ведическата традиция.

Самият цикъл ‘раждане-смърт’ е илюзорен. Това е перцептивна виртуалност.

Езиковата зависимост на нещата в Махāяна е: име-форма (*нама-рупа*). „Светът е илюзия“ значи в естествена нагласа „Светът е описание“, резултат от селекция и ограничение. Суровият сетивен материал е същият, но описанията са безкрайно вариативни (Томас Клиъри).

Будистките сутри не рефлектират върху собствената си релативност. В тях не се държи сметка за човешката форма. Те са написани в специфичен мисловен контекст, неповторим при нас днес, и затова трябва да се разбират не в пряка отнесеност към днешни нагласи. Когато в кратката *Сутра на сърцевината на мъдростта* четем: „Няма око, няма ухо, нос, няма език...“, сме стъписани, докато се мъчим да разберем смисъла като негация на очевидни форми.

Будистките сутри от Махāяна не рефлектират спрямо собствената си отнесеност към традиционната индийска метафизика. Навярно в периода и местата, където са писани и четени, това е било саморазбиращо се. Те утвърждават илюзорността безотносително, както и реалността на нирвāна.

Будистката илюзорност е виртуалност.

Днес адекватно е да преведем будистката ‘илузорност’ като виртуалност, а не като несъществуване или просто нереалност.

Будистката илюзорност на света не е някакво абсолютно качество, а е нереалност, съотнесена с наивен реализъм. „Светът е илюзорен“ има само контекстуален смисъл спрямо реализма и спрямо nihilизма. Като изказване за света без отнесеност, то няма смисъл. Светът безотносително не е окачествим.

Тъй като няма в този свят ‘истина’ наред с ‘илюзията’ на света, ‘илузорно’ е празно понятие като предикат на света. Светът е реален в обикновен смисъл, некатегориално. Светът на будния е различен от света на сънуващия или виждащия мираж, и е уместно в това отношение да се използва ‘илюзия’.

‘Илюзия’ в най-важния аспект е пълната безсъзнателна отдаденост на феномените, описанията, понятията и мислите в този свят като на нещо безспорно реално само по себе си, като на самата действителност.

Но ако приложим това като характеристика на самия свят, а не на нашата нагласа, то губи смисъл.

Компютърни симулации

“The virtual isn’t real”!

Компютърните симулации са относително реални за жив перцептор, а не сами по себе си. Във филма „Virtual girl“ програмист се увлича в любовна афера с виртуално момиче, което сам създава и усъвършенства. Тя е толкова хубава, секси, активна, ревнива и даже агресивна, че той вече не я различава от реалността.

Тази фраза главният герой, Джон Лин, повтаря няколко пъти по настояване на свой колега и приятел. Но с всяко повторение тя губи смисъл. Тук има дълбок проблем.

В действителност компютърните симулации не са нереални – нали ни въздействат, ние ги възприемаме, чувстваме и реагираме на тях. В светлината на празнотата на същностите трябва да няма същност ‘виртуално’ (както няма същност ‘илузорно’). Но тогава няма и същност ‘реално’. Като същности реално и виртуално не съществуват.

От друга страна, компютърният образ е реален физически феномен.

Тук има главоблъсканица и ако се опитае да отделим реално от виртуално с думи, показатели, критерии, понятия и теории, винаги ще се намери форма на изкуствен интелект, която да ги симулира. От главоблъсканицата може да се излезе само извън езика. Просто виртуалното не е живо. То *не е място, където можем да се родим, да поддържаме живот, да се размножим и да умрем.*

Що се отнася до виртуалността на нашия свят, в или с който се раждаме и умираме, тя е на съвсем различно ниво.

Илюзия – реалност са реално отнесени към живота. И така, илюзия е относително понятие, произлизащо от реалност и истина.

Животът определя какво да виждаме и каква да е реалността. Не можеш да оцеляваш нереално и в нереален свят. Светът е толкова реален, колкото и твоят живот. Болката е реална, защото тялото ти е живо.

Но когато съзнаваш ясно, че си и отвъд човека, живота-и-смъртта, света, тогава болката е и илюзорна, реалността е и илюзия.

Светът е подбиране на определени ‘вълни’ или ‘енергийни форми’ е в зависимост от тялото.

Докато сме живи и привързани към този живот като нещо единствено, ние нямаме избор на свят. За нас сетивният свят е напълно и единствено реален.

Илюзия е и в по-тесен смисъл местното описание в местната култура, което не позволява възприемане на други измерения на същия свят.

Възможностите за описание в местна култура са строго ограничени от нуждата за оцеляване във всяка култура като природен процес на колективно оцеляване.

Грешката като илюзия

Погрешното възприятие, мислене, говорене и действие са погрешни относно правилните. Но дали един акт е ‘правилен’, зависи от верига актове на ресинтез на жива форма.

Без-смислието определя нещо като погрешно. Без-смислието има степени в многообразната и вариантна постройка на веригите на ресинтез.

В познавателна нагласа грешката е неистина. Перцептивните илюзии се разглеждат на друго място, а тук е важно да се каже, че перцептивните илюзии са погрешни относно правилните за единични възприятия. Те обаче имат смисъл на правилна посока на смислова ориентация на възприятието. Самата жизнена смисленост на възприятието го прави погрешно в определени моменти. Грешката е въпрос на степен и на отнасяне.

Погрешно е *да се изолира познанието* като мрежа от *неотнесени към живата форма актове*, насочени към обективен свят. Оттук самата постановка на въпроса за грешките като познавателни е превратна. Хората не са когнитивни машини.

Грешката може да се определи като вземане на виртуалното за реално, на недействителното за действително, на измисленото за истинно, на безсмисленото за смислено.

В потока живот-и-смърт няма Илюзия, както няма и Реалност, отделена от нея. Този живян свят не е илюзия, както не е и абсолютна реалност.

Но в областта на виртуалното, в огромната сфера на създадените от нас артефакти, всяко мисловно създаване може да се окаже илюзорно, ако го вземем за реално.

Ние спонтанно проецираме мисловни и езикови конструкции като реални феномени: Битие, Истина, Дух, Материя, Душа.

Абсолютизмът е несвобода. Когато умствената нагласа е сляпа за относителността, когато се интендира едно Абсолютно или Единно зад феномените и отвъд живота, ние се намираме в несвобода.

В Абсолютата няма какво да се направи за промяна. Животът обаче е неабсолютен и изисква постоянна промяна – синтези на смисли, на фона на дезинтеграцията на смисленото.

Може да се визира един обективен абсолютен свят – материален или духовен. Тогава за нас остава само да чакаме края на живота, за да бъдем пренесени в абсолютното. Може да се визира един субективен абсолютен свят – съзнание или Аз. Тогава за нас остава само да бъдем това, което сме и промяната е лишена от смисъл.